

Dr hab. Elżbieta Szczot, prof. KUL
Wydział Prawa, Prawa Kanonicznego i Administracji
Instytut Prawa Kanonicznego
Katolicki Uniwersytet Lubelski Jan Pawła II
ul. Spokojna 1, 20-400 Lublin

**Recenzja rozprawy doktorskiej
Pani mgr lic. Magdaleny Świtalskiej**

„Prawo do tożsamości dziecka adoptowanego z „okna życia”
w świetle dokumentów Komitetu Praw Dziecka a nauczanie Jana Pawła II”
(Olsztyn 2022, ss. 229).

Recenzja przygotowana na zlecenie Przewodniczącego Rady Naukowej Dyscypliny nauki teologiczne Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie ks. dr. hab. Karola Jasińskiego, prof. UWM, w związku z podjętą Uchwałą nr 63 z dnia 23 czerwca 2022 roku w sprawie powierzenia funkcji recenzenta w przewodzie doktorskim Pani mgr lic. Magdaleny Świtalskiej.

Kryteria oceny rozprawy doktorskiej odnoszą się do wyboru tematu, celu pracy oraz postawionej tezy badawczej, zastosowanych metod, struktury pracy i oceny merytorycznej, wykorzystanej literatury, języka pracy i oceny formalnej oraz wniosku końcowego.

1. Wybór tematu, cel rozprawy, przyjęta teza, zastosowane metody

Przyjęty przez Autorkę - Panią Magdalenę Świtalską – temat rozprawy doktorskiej jest aktualny i istotny dla nauk teologicznych w zakresie rozumienia współczesnych problemów społecznych dotyczących ochrony życia człowieka, prawa do tożsamości oraz nauczania papieża Jana Pawła II na temat tajemnicy życia i tożsamości osoby. Uzasadnia prawo do życia każdej istoty ludzkiej oraz wykazuje, że pozostawienie dziecka w oknie życia, a następnie dokonanie jego adopcji nie jest zagrożeniem prawa dziecka do posiadania własnej tożsamości. W związku z faktem działania od roku 2006 w całej Polsce okien życia, a także dość niskej w tym zakresie literatury w języku polskim, wybór tematu należy uznać za słuszny, ważny społecznie i budzący ogólne interesowanie nie tylko u osób wierzących. Nie przekonuje natomiast konstrukcja stylistyczna tytułu rozprawy. Brzmi dość niezgrabnie. Spójnik „a” w języku polskim ma znaczenie przeciwstawne, co zakłada występowanie odmiennej argumentacji w nauczaniu papieża Jana Pawła II w stosunku do tej zawartej w dokumentach Komitetu Praw Dziecka odnośnie do prawa do

tożsamości dziecka. Uważam, że z racji obranej przez Doktorantkę dyscypliny nauk teologicznych, bardziej właściwe byłoby umieszczenie nauczania Jana Pawła II na pierwszym miejscu, a następnie odniesienie do tekstów Komitetu Praw Dziecka i zastosowanie spójnika „i”. Temat wówczas brzmiałby: „Prawo do tożsamości dziecka adoptowanego z „okna życia” w świetle nauczania Jana Pawła II i dokumentach Komitetu Praw Dziecka”. Taka formuła zakłada porównanie argumentacji wyrażonej w nauczaniu papieża i zarazem odniesienie do twierdzeń zawartych w tekstach Komitetu. Nie wyklucza ukazania występujących rozbieżności między treścią dokumentów, a nauczaniem papieskim. Poza tym, nie podzielam pisania pojęcia „okna życia” w cudzysłowie, gdyż jest to termin stosowany powszechnie w języku polskim.

Doktorantka w prezentowanej rozprawie obrała trzy cele. Przedstawiła zagadnienie dotyczące prawa dziecka do tożsamości pozostawionego w oknie życia a następnie adoptowanego, w związku z czym określiła problemy badawcze sformułowane (s. 10) w formie pytań: Czy idea okien życia chroni życie i godność dzieci? Czy okna życia są zagrożeniem prawa do tożsamości dziecka w nich pozostawionego i adoptowanego? Czym jest tożsamość dziecka? Wskazane analizy uzupełnione zostały dodatkowo pytaniami szczegółowymi. Sformułowane zostały hipotezy badawcze (s. 10-11), które poddane zostały weryfikacji. Należy przyjąć, że tezą rozprawy jest twierdzenie, iż dokumenty Komitetu Praw Dziecka i nauczanie Jana Pawła II różnią się co do istoty. Komitet wskazuje na pierwszeństwo prawa do tożsamości dziecka, którego to prawa okna życia nie mogą zagwarantować, natomiast nauczanie Jana Pawła II wskazuje na prymat ochrony życia każdego dziecka, w tym niechcianego i jego ratowanie. Różne są w obu ujęciach podstawy antropologiczne pojmowania tajemnicy życia, i tym samym prawa dziecka do własnej tożsamości, przy czym stanowisko Jana Pawła II i Kościoła katolickiego nie wpływają – zdaniem Doktorantki - na naruszenie prawa do tożsamości dziecka adoptowanego. Nowością badawczą stanowią sformułowane i postawione przez Autorkę pracy pytania i twierdzenia oraz odpowiedzi, do których dochodzi przeprowadzając analizę badawczą.

Rozprawa ma charakter interdyscyplinarny, dlatego też do udowodnienia postawionej tezy i udzielenia odpowiedzi na wskazane w pracy pytania należało, zdaniem Pani Świtalskiej, zastosować różne metody badawcze, a także „główny przedmiot badań, tj. „okno życia” i tożsamość dziecka adoptowanego z „okna życia”, jakkolwiek są ze sobą zespolone, to jednak należą do różnych obszarów wiedzy i dyscyplin naukowych” (s. 11). W związku z tym, Autorka korzystała z metod właściwych dla dziedziny nauk humanistycznych, nauk społecznych i teologicznych. Według obowiązującej klasyfikacji dziedzin nauki i dyscyplin naukowych filozofia należy do nauk humanistycznych i nie stanowi odrębnej dziedziny nauk filozoficznych, o czym Doktorantka błędnie napisała na s. 14. W dysertacji zastosowane zostały metody takie jak: metoda analityczna, historyczna, dogmatyczna, ankietowa i wywiadu, jednakże nie zostały one wyartykułowane wprost,

tylko trzeba je wyprowadzić z opisów podejmowanych czynności podczas przygotowywania rozprawy (s. 11-14). Należy uznać, mimo to, że Autorka obrała właściwą drogę i przyjęła właściwy sposób do udowodnienia postawionego celu, w tym dla dziedziny nauk teologicznych. Stronę metodologiczną oceniam pozytywnie.

2. Struktura pracy i ocena merytoryczna

Na rozprawę składają się poszczególne części: Spis treści (s. 3-5), Wykaz skrótów (s. 6), Wprowadzenie (s. 7-16), cztery rozdziały (17-189), Zakończenie (s. 191-194), Bibliografia podzielona została na: Literaturę źródłową (s. 195-199), Opracowania (s. 199-210) i Strony internetowe (s. 210-217). Następnie zamieszczony został Aneks (s. 218-227), Streszczenie (s. 228) i Summary (s. 229).

Tytuły poszczególnych rozdziałów oraz ich układ jest następujący:

Rozdział I. Geneza i idea „okien życia” (s. 17-80). Rozdział II. Prawo do tożsamości w dokumentach Organizacji Narodów Zjednoczonych (s. 81-131). Rozdział III. Tożsamość w nauczaniu Jana Pawła II (s. 132-174). Rozdział IV. Badania ankietowe dorosłych adoptowanych (s. 175-189).

Struktura rozprawy wydaje się być logiczna, przejrzysta, nie budząca zastrzeżeń. Posiada wszystkie elementy składowe dla rozpraw doktorskich.

Wprowadzenie do rozprawy (s. 7-16) zawiera zasadniczo wszystkie wymagane elementy dla tego rodzaju prac. Przedstawiono w nim genezę obranego tematu i uzasadnienie do jego podjęcia, aktualny stan prowadzonych badań, omówiona została literatura przedmiotu dotycząca okien życia, a także odnosząca się do adopcji, wskazany i opisany został cel pracy, postawiono pytania badawcze, omówiono strukturę pracy. Natomiast nie do końca jasne pozostają zdania na s. 8: „Odsunięcie na przestrzeni XVIII i XIX wieku Kościoła katolickiego z pola dobroczynności, stało się przysłowiowym „strzałem w stopę” państwowej opieki społecznej” oraz zdanie następne. Przede wszystkim nie można mówić o państwowej opiece społecznej, ani o rodzinnej pieczy zastępczej w XVIII i XIX wieku. Myślę, że w tym wypadku Autorka zastosowała duży skrót myślowy. Na s. 13-14 wymienione są nazwiska autorów, do opracowań których odwoływała się Doktorantka i między innymi wymienia nazwisko „Krocze”, powinno być: „Krocze” (w spisie literatury nie odnajduję), następnie zaznacza, że „Artykuł Lucjana Świto opublikowany w 2021 roku ukazuje poruszenie w kręgach kanonistów problemu tożsamości religijnej dzieci przebywających w pieczy zastępczej, który zdawał się być nie tyle co nie dostrzegany, lecz omijany”. Nie wiadomo jednak, co było omijane. Artykuł L. Świto? Czy problem tożsamości religijnej dzieci przebywających w pieczy zastępczej?

W rozdziale pierwszym, którego tematem jest „Geneza i idea „okien życia” (s. 17-80) przedstawiona została historia okien życia, zagadnienie chrześcijańskiej dobroczynności w

kontekście historycznym, przykłady działalności dwu zgromadzeń zakonnych – Kanoników Regularnych od Ducha Świętego i Zgromadzenia Misjonarzy i Sióstr Miłosierdzia św. Wincenta a Paulo oraz dom podrzutek księdza Piotra Gabryela Baudouina w Warszawie. Zaprezentowano podmioty otwierające okna życia w Polsce oraz procedurę adopcyjną dzieci z okien życia. W punkcie „Troska o najsłabszych i chrześcijańska postawa ratowania porzucanych dzieci” opisane zostały odpowiednie fragmenty Pisma Świętego dotyczące miłosierdzia, a także kształtowanie w starożytności chrześcijańskiej form dobroczynności. Jest także nawiązanie do kultur i tradycji poza chrześcijańskich oraz do Starego Testamentu. Rozważania te oparte zostały na współczesnej literaturze historycznej oraz teologicznej. Doktorantka odwołuje się do prawa i tradycji obowiązujących na różnych terytoriach Europy i Bliskiego Wschodu. Szkoda, że te fragmenty nie posiadają odniesienia do właściwych źródeł historycznych, tylko przetworzone zostały z opracowań współczesnych autorów. W punkcie 1.2.4. „Dziecko skategoryzowanym podmiotem w państwowej pieczy XVIII – XIX wieku” na s. 48 wskazuje, że dzieci porzucone można uszeregować w cztery kategorie. Do kategorii pierwszej zalicza „dzieci prawne, podzucone (posiadające rodzica/rodziców, pozostawione przez nich w kancelarii przytułku)”. Do drugiej należą dzieci porzucane anonimowo, do trzeciej zaliczono dzieci nieprawie porzucane nie anonimowo, czyli przy znajomości nazwiska rodzica/ów, a do czwartej – dzieci przynoszone z ulicy. Następnie wskazuje, że kategoryzowanie dzieci ze względu na pochodzenie na prawe i nieprawe „miało swój wydźwięk także w konieczności otwierania zakładów opieki” (s. 49). Należy zauważyć, że kategoryzowanie dzieci prowadził również Kościół katolicki, czego odzwierciedleniem są regulacje zawarte w *Codex Iuris Canonici* z 1917 r. Szerzej na temat praw i pochodzenia dziecka w prawie kanonicznym zob. np: A. Petrani, *Ślubność potomstwa w obowiązującym prawie kanonicznym*, „Ateneum Kapłańskie” t. 49 (1948), z. 5, s. 468-473 oraz tenże: *Uprawienie potomstwa przez późniejsze małżeństwo rodziców*, „Ateneum Kapłańskie” t. 50 (1949), z. 4, s. 439-354; E. Szczot, *Ochrona rodziny prawie Kościoła łacińskiego*, Wydawnictwo KUL: Lublin 2010, s. 206-211. Doktorantka nie wspomina przy tej okazji nic o domach opieki prowadzonych na przykład w Irlandii i raportu opublikowanego w 2021 roku za lata 1922-1988 (“Final Report of the Commission of Investigation into Mother and Baby Homes”, Published on 12 January 2021, https://www-gov-ie.translate.google.com/publication/d4b3d-final-report-of-the-commission-of-investigation-into-mother-and-baby-homes/?_x_tr_sl=en&_x_tr_tl=pl&_x_tr_hl=pl&_x_tr_pto=op,sc [dostęp: 2.09.2021]).

Rozdział drugi: „Prawo do tożsamości w dokumentach Organizacji Narodów Zjednoczonych” (s. 81-131) prezentuje prawo do tożsamości w różnych aspektach, w tym przedstawia okna życia w sporze o prawo do tożsamości, historię praw dziecka, Konwencję o prawach dziecka, narracyjną teorię tożsamości, wybrane dokumenty ONZ, Komentarze ogólne

Komitetu Praw Dziecka, Raport Międzynarodowej Federacji Pracowników Socjalnych. Podejmuje próbę odpowiedzi na pytania o zgodność działania w Polsce "okien życia" z obowiązującym prawem, pyta o definiowanie tożsamości w dokumentach ONZ oraz o to, czy adopcja dziecka z okna życia stwarza rzeczywiste zagrożenie jego prawa do tożsamości. Zwraca uwagę, że w roku 2015 Komitet wezwał do zakazu funkcjonowania okien życia, w związku z naruszeniem art. 6, 7, 8, 9 i 19 Konwencji (s. 82). Pani Świtalska przybliżyła również problem traktowania dziecka przed narodzeniem i po jego narodzeniu w największych religiach świata, w islamie, w hinduizmie, w sikhizmie, w buddyzmie i judaizmie, także w krajach afrykańskich, przypomina również wkład Janusza Korczaka w ochronę praw dziecka. Nawiązuje do kwestii tożsamości w Konwencji o prawach dziecka, szczególnie do art. 7 p. 1, zgodnie z którym "Niewłocznie po urodzeniu dziecka zostanie sporządzony jego akt urodzenia, a dziecko od momentu urodzenia będzie miało prawo do otrzymania imienia, uzyskania obywatelstwa oraz, jeśli to możliwe, prawo do poznania swoich rodziców i pozostawania pod ich opieką" oraz do art. 8 p. 1: "Państwa-Strony podejmują działania mające na celu poszanowanie prawa dziecka do zachowania jego tożsamości, w tym obywatelstwa, nazwiska, stosunków rodzinnych, zgodnych z prawem, z wyłączeniem bezprawnych ingerencji". Wskazuje, że do podstawowych elementów prawnej tożsamości należą: posiadanie imienia, nazwisko, obywatelstwo, dane rodziców biologicznych (s. 102). Na stronach 116-118 wylicza dokumenty ONZ, w których wymieniony został przynajmniej jeden z elementów tożsamości prawnej. Treść rozdziału w zasadzie wyczerpuje podjęty temat, niemniej pewien niedosyt pozostawia p. 2.3.1. "Tożsamość prawna i jej elementy". Wielość wprowadzonych w tekst wątków sprawia, że gubi się nieco istota problemu. Ważnym elementem tożsamości dziecka jest jego imię, dlatego szkoda, że Autorka nie podjęła tej kwestii szerzej. Nadawanie nazwiska również ma swoją interesującą historię. Ciekawym zagadnieniem jest sądowe nadanie imienia i nazwiska dziecku. Wyliczanka dokumentów ONZ zamieszczona na s. 116-118 niczego do pracy nie wnosi.

W rozdziale trzecim: "Tożsamość w nauczaniu Jana Pawła II" przedstawione zostało źródło tożsamości, godność i podmiotowość człowieka. Odwołuje się do personalizmu chrześcijańskiego i pojęcia usynowienia, którym posługiwał się papież. Podkreśla, że "Podobieństwo człowieka do Boga posiada w sobie pierwiastek adopcji" (s. 156). Rozdział kończy punktem dotyczącym odpowiedzialności jako przymiotu uczestnictwa w trosce o rozwój dziecka. Zauważa, że już Karol Wojtyła wskazywał na fakt nabywania naturalnych walorów życiowych przez dziecko od swoich rodziców, biologicznych i adopcyjnych, opiekunów, wychowawców, nauczycieli (s. 166).

Rozdział IV poświęcony został badaniom ankietowym dorosłych adoptowanych. Pytania postawione w ankiecie dotyczyły wieku przyjęcia do adopcji, przebywania w pieczy zastępczej, podjęcia prób poszukiwania rodziny biologicznej, stałego dochodu adoptowanych, uzyskanego wykształcenia, konfliktu z prawem, rodzin adoptowanych – czy założyli swoją rodzinę, empatii do

adopcji adoptowanych, kontaktu z rodziną biologiczną, źródła wiedzy o adopcji, wpływu własnej adopcji na swoje życie, wieku zdobycia wiadomości o adopcji, jakości życia adoptowanych, więzów rodzinnych adoptowanych, płci adoptowanych i przyjaźni adoptowanych. Łącznie postawiono 16 pytań. Ankietę rozesłano do 262 parafii Archidiecezji Warmińskiej, a także udostępniono na portalu społecznościowym *Facebook*. Zwróconych Autorce zostało jedynie 30 ankiet (s. 178). Na zakończenie rozdziału zamieszczone zostało krótkie podsumowanie rozdziału. Trudno odnieść się do wniosków Doktorantki, gdyż brak jest danych o grupie reprezentatywnej badania. Fakt wysłania 262 ankiet do parafii całej archidiecezji i zamieszczenie na *Facebooku*, nie odpowiada na pytanie o statystyczną reprezentację. Dziwi też zamieszczone wyjaśnienie na s. 178, że „nie znany jest wiek respondentów, ani przedział wiekowy, którego z uwagi na „drażliwy” przedmiot badań nie zastosowano w pytaniach celowo”. Nie rozumiem, co było „drażliwe”? Skoro pytania dotyczyły adopcji, to pytanie o wiek odpowiadającej osoby był bardziej dla Doktorantki drażliwy, niż pytanie o adopcję? Przy tak nielicznej grupie respondentów, przynajmniej można by się dowiedzieć, czy na sformułowane szczegółowe pytania odpowiedziały osoby młode, czy dojrzałe wiekiem.

3. Wykorzystana literatura, język pracy, ocena formalna

Literatura przedmiotu została odpowiednio dobrana i zastosowana. Wykaz bibliograficzny znajduje się na s. 195- 217, podzielony na Literaturę źródłową (s. 195-199), Opracowania (s. 199-210), Strony internetowe (s. 210-217), Aneks (s. 218-227).

Literatura źródłowa (s. 195-199) zawiera wykaz dokumentów papieży, zwłaszcza Jana Pawła II, Benedykta XVI, Franciszka, dokumenty Soboru Watykańskiego II, a także dokumenty i opracowania instytucji świeckich, w tym Organizacji Narodów Zjednoczonych, wybrane ustawy polskie, czy też monografie autorskie. W zawartym spisie nie zastosowano żadnego kryterium podziału, ani hierarchicznego, ani alfabetycznego, co sprawia, że ten fragment pracy ma charakter chaotyczny, przy czym ustawy i przytoczone Kodeksy nie posiadają właściwego opisu, np. na s. 197 Kodeks rodzinny i opiekuńczy, Kodeks karny, ustawa o Rzeczniku Praw Dziecka, Konkordat, Kodeks Prawa Kanonicznego i in. zostały nieprawidłowo opisane.

Rozprawa napisana została ogólnie językiem poprawnym, jednakże niektóre fragmenty pracy są trudne do czytania z powodu wprowadzonej wielowątkowości. Często wykraczają one poza wiodący temat punktu. Zdarzają się błędy stylistyczne, interpunkcyjne i ortograficzne oraz inne potknięcia językowe. Widać wyraźny pośpiech redakcyjny Doktorantki. Występują też wyrażenia o charakterze emocjonalnym, skróty myślowe, czy zdania bez orzeczenia, np. s. 82: „Możliwość anonimowego pozostawienia dziecka w „oknie życia” dla kilkunastuosobowego Komitetu stała się „drzazgą wbity w prawa dziecka”. W przypisie 281, s. 82 jest data ustawy „z dnia 32 stycznia 2013 r.” Na s. 78 zdanie: „Zwodnicza wydawała by się myśl, że zbrodnicze wręcz

bestialskie porzucanie dzieci było dziełem ludzi żyjących w starożytności i średniowieczu”; s. 78-79: „Jednak jak pisze A. Moldenhawer, potwierdzając słowa L. Paprockiego, M. Kolankiewicz, nie tylko nie zatrzymała procesu porzucania dzieci, lecz ukazała ludzką naturę, która w sposobie pozbywania się niechcianych dzieci, niczym nie ograniczona w motywacji swojej jak i samych czynach, nie różni się od tej opisywanej w czasach starożytnych”; s. 97: „Pytaniem, na które powstaje jest pytanie czy „okna życia” naruszają prawa dziecka”? S. 104 jest zamknięty cudzysłów bez przypisu do źródła. Na s. 109 jest błędnie wpisana paremia łacińska, która powinna brzmieć: *Ad Christum Redemptorem hominis, ad Christum Redemptorem mundi*.

4. Ocena formalna

Pomimo wskazanych powyżej uwag, rozprawa obejmuje obrany problem i dowodzi postawione na początku pracy twierdzenia. Biorąc pod uwagę interdyscyplinarność zagadnienia, należy uznać, że było to zadanie trudne, któremu Doktorantka starała się podołać. Osiąga postawione cele i udowadnia postawioną tezę. Formułuje także własne konkluzje. Zakończenie każdego rozdziału posiada syntetyczne wnioski, co bardzo ułatwia zapamiętanie wcześniejszego wywodu i znacznie podnosi walor rozprawy. Tak samo wprowadzenia do poszczególnych rozdziałów, przybliżają jego cel i treść. Przypisy zostały zasadniczo prawidłowo zastosowane i opisane. Zebrana została dość obszerna literatura przedmiotu.

5. Wniosek końcowy

Przedstawiony do recenzji temat rozprawy odnosi się do spraw ochrony ludzkiego życia, jest aktualny, wskazuje na określony współcześnie problem i próbę jego rozwiązania. Należy uznać, że jest twórczym i nowatorskim wkładem w badania naukowe w zakresie teologii praktycznej w aspekcie społecznym.

Stwierdzam, że recenzowana rozprawa spełnia wymogi określone w ustawie z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce.

Wnoszę o dopuszczenie Pani Magdaleny Świtalskiej do dalszych etapów postępowania.

Elżbieta Szczot

Lublin, 12 września 2022 r.